

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 338.439:633.1(477):001.895

DOI: 10.37000/abbsl.2019.95.21

АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ
ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ УКРАЇНИ

Г. Атамась

Одеський державний аграрний університет

У статті досліджено тенденції розвитку зерновиробництва в Одеській області за останні чотирнадцять років. Окреслені найсуттєвіші проблеми формування якісного інтенсивного фактору обсягу виробництва зернових та зернобобових культур – урожайності, яка ще є низькою за середньостатистичний рівень по країні. За результатами дослідження визначено, що основним чинником, який позитивно впливатиме на зростання урожайності зерна у перспективі є інновації в рослинництві. Складовими інноваційного розвитку зерновиробництва в регіоні має стати: технічне переоснащення технологій у рослинництві; використання нових технології живлення сільськогосподарських культур; використання сортів-інновацій.

Ключові слова: зерно, зерновиробництво, урожайність, валовий збір, площа посіву, інтенсифікація, інновація.

Вступ. Сільське господарство країни є провідним серед інших галузей народного господарства, тому актуальним залишається опрацювання проблем розвитку його основних підгалузей. В рослинництві на протязі багатьох років найефективнішою підгалуззю є зерновиробництво. Щорічно зростають обсяги виробництва зернобобових культур, але виконання державної національної цільової програми «Зерно України» залишається під загрозою довготривалого невиконання [1, с.33]. Нестабільність у ринковій економіці може спричинити різні відхилення в ефективності функціонування зерновиробництва, тому дослідження сучасного стану цієї підгалузі в окремому регіоні набуває актуальності.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що теоретичні та прикладні аспекти розвитку зерновиробництва та його ефективності знайшли відображення в численних наукових працях В.Г. Андрійчука, В.І. Бойка, О.М. Шпичака, Ю.О. Лупенка, О.Г. Шпикуляка, С.М. Кваши та ін.

Метою статті є аналітичне дослідження сучасного стану зерновиробництва Одеського регіону та виявлення тенденцій розвитку галузі на перспективу.

Результати досліджень. Сучасне зернове господарство формує не тільки левову частку доходів сільгосптоваровиробників, а й виступає джерелом валютних надходжень країни. Від рівня виробництва зерна залежать продовольча безпека держави, економіка і добробут населення.

Зернове господарство кожного регіону країни має ключову роль в її економіці. За даними Головного управління статистики в Одеській області

(2018р.) у складі валової продукції рослинництва (у постійних цінах 2010р.) зерновиробництво займає понад 37% від її загального обсягу, використовуючи 64,2% сільськогосподарських угідь від загальної площі посіву.

Рівень стану та розвитку зерновиробництва можна оцінити, насамперед, використовуючи динамічні ряди з обсягу виробництва зернової продукції, який залежить від основних двох факторів: площі посіву та урожайності. Проаналізуємо ці показники (табл. 1).

Таблиця 1. Виробництво зернових та зернобобових культур по всіх категоріях підприємств Одеської області

Показники	Роки						2018 р., % до		
	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2005 р.	2010 р.	2015 р.
Площа посіву, тис. га	870,6	834,6	853,9	849,1	828,5	824,4	94,7	98,8	96,5
Виробництво зернових і зернобобових культур, тис. ц	19588,9	21198,9	25190,0	33198,1	31151,3	30996,6	158,2	146,2	123,1
Урожайність, ц з 1 га	22,5	25,4	29,5	39,1	37,6	37,6	167,1	148,0	127,5

Джерело: Складено за даними Головного управління статистики в Одеській області

Дані таблиці 1 показують, що динаміка виробництва зерна в Одеській області позитивна за період з 2005р. до 2016р. У 2017-2018рр. ці позиції втрачаються, хоча в 2018 році в країні було отримано рекордний врожай зерна у 66,4 млн. т. Тому Одеська область ще не є лідером серед регіонів у виробництві зернових та зернобобових культур.

Виходячи з того, що факторами, які прямо впливають на формування обсягу виробництва зерна є площа посіву та урожайність, проаналізуємо їх більш детально. За даними, наведеними у табл. 1 ми бачимо, що площа під зернові та зернобобові культури у динаміці дещо зменшується і за період з 2005 р. до 2018р. знаходиться у межах 870,6 тис. га – 824,4 тис. га. Поряд з цим спостерігається зростання урожайності зернових культур. Найвищого рівня вона досягла в 2016 році – 39,1 ц з 1 га. Але поспіль два роки (2017-2018рр.) її рівень знизився на 3,8%. Ці показники є меншими за рівень середньостатистичних по країні, які у 2017 році були на рівні 42,5 ц з 1 га, а в 2018 році – 46,5 ц з 1 га.

Загальновідомо, що площа посіву є екстенсивним фактором, тому аналізуючи, достатньо сказати про його загальну динаміку. А що стосується урожайності, то треба більш детально зупинитися на цьому показнику. Урожайність залежить від багатьох чинників: суб'єктів господарювання, їх матеріально-технічного забезпечення, агротехнологічних заходів, сортів, природно-кліматичних умов та ін. Також розвиток зернового господарства залежить від економічних та соціальних факторів, наприклад, наявності трудових ресурсів, розвитку інфраструктури та ін. Існування природно-ландшафтних зон теж впливає на формування та ефективність зернової галузі регіону. Тому для більш повного уявлення про рівень урожайності зернових

культур Одещини наведемо цей показник в розрізі адміністративних районів області (табл. 2).

Таблиця 2. Урожайність зернових та зернобобових культур в районах Одеської області (2018р.)

Райони	Середня урожайність зернових		у т.ч. озима пшениця		у т.ч. озимий ячмінь		у т.ч. кукурудза на зерно		у т.ч. зернобобові	
	ц/га	рейтинг	ц/га	рейтинг	ц/га	рейтинг	ц/га	рейтинг	ц/га	рейтинг
Одеська область	37,6	х	37,8	х	37,3		58,0	х		
Ананьївський	37,5	13	37,9	11	34,1	13	59,7	6	13,8	10
Арцизький	41,8	9	43,9	6	43,8	3	44,4	19	14,1	8
Балтський	42,1	8	33,8	15	26,9	25	72,4	4	10,8	18
Б-Дністровський	41,2	10	45,5	3	42,3	4	38,1	23	14,9	5
Біляївський	28,4	24	31,3	22	29,7	20	46,6	16	9,6	23
Березівський	31,1	22	32,0	19	29,4	21	47,8	11	13,4	12
Болградський	31,6	19	31,3	23	31,6	18	46,3	17	10,4	22
Великомихайлівський	38,0	12	39,1	9	38,0	8	44,2	20	11,9	17
Іванівський	28,2	25	31,6	21	27,1	23	23,7	24	10,7	20
Ізмаїльський	31,4	21	29,9	25	33,6	15	47,8	12	13,9	9
Кілійський	33,6	15	34,0	17	33,8	14	40,5	21	10,8	19
Кодимський	60,0	1	46,7	2	32,8	16	85,5	1	15,4	3
Лиманський	34,4	14	35,6	12	37,8	10	22,6	25	15,1	4
Подільський	42,6	6	38,1	10	38,0	9	63,3	5	13,3	13
Окнянський	42,5	5	42,8	7	39,1	7	56,6	7	13,1	14
Любашівський	33,4	16	34,8	13	35,4	11	45,8	18	7,2	26
Миколаївський	32,4	17	34,5	14	26,0	26	77,0	2	25,1	1
Овідіопольський	38,2	11	41,9	8	39,4	6	55,4	9	14,9	6
Роздільнянський	28,5	23	31,7	20	27,1	24	18,8	26	8,8	25
Ренійський	31,5	20	31,2	24	35,3	12	54,9	10	13,6	11
Савранський	56,5	2	32,5	18	32,7	17	76,3	3	14,6	7
Саратський	48,4	3	50,6	1	54,4	1	46,7	15	12,1	15
Тарутинський	42,6	7	44,6	5	40,4	5	47,2	14	12,1	16
Татарбунарський	46,2	4	45,1	4	49,8	2	55,6	8	23,2	2
Захарівський	27,3	26	27,8	26	28,4	22	39,0	22	9,6	24
Ширяєвський	31,8	18	33,8	16	30,1	19	47,4	13	10,6	21

Джерело: Складено за даними Головного управління статистики в Одеській області

Одеська область є найбільшою за розмірами сільськогосподарських угідь, включає в себе 26 адміністративних районів, які розташувалися з півдня на північ у двох природно-ландшафтних зонах: Степу та Лісостепу. Завдяки розташуванню зерновиробництва у різних природно-кліматичних зонах спостерігається значна відмінність у показниках врожайності зернових культур. В 2018 році лідерами з виробництва зернових культур були сільгосптоваровиробники таких районів як Кодимський, Савранський, Саратський, Татарбунарський, Окнянський, де урожайність зернових спостерігалась у межах середньостатистичної величині по країні. В таких районах як Подільський, Тарутинський, Балтський, Арцизький, Білгород-Дністровський, Овідіопольський, Великомихайлівський середня врожайність зернових є вищою за середній показник по Одеської області. В інших районах середня врожайність зернових суттєво поступається аналогічним показникам як по області так і по країні в цілому. В Іванівському, Біляївському,

Роздільнянському, Захарівському районах рівень урожайності є нижчим за 30 ц з 1 га. Як показує практика економічно обґрунтовано й доведено, що мінімально допустимий рівень урожайності зернових і зернобобових культур для ефективного виробництва має бути не менше 30 ц з 1 га. Таким чином, більш ніж у половині районів Одеської області є великі резерви щодо зростання обсягів виробництва зерна за рахунок найважливішого показника ефективності – урожайності сільськогосподарських культур.

Загальновідомо, що одним з визначальних факторів підвищення урожайності зернових культур є інтенсифікація, яка передбачає передусім, удосконалення культури землеробства, застосування науково обґрунтованих норм добрив у системі сівозмін, захист сільськогосподарських культур від шкідників та хвороб, високоякісне та своєчасне виконання всіх технологічних операцій та ін. [2, с.183]. Наприклад, застосування науково -обґрунтованих сівозмін забезпечує зростання урожайності на 25-30%. Оптимальне внесення добрив дає не тільки приріст урожаю, а й забезпечує оптимальне живлення рослин, підвищує родючість ґрунтів та забезпечує високу продуктивність зернових культур.

В сучасних умовах підвищити урожайність зерна можна також за рахунок використання інноваційних факторів. Ми підтримуємо думку вчених, які відмічають, що нині одним з основних гальмівних факторів подальшого розвитку зерновиробництва є відсутність ведення галузі за умов інноваційної діяльності як важливої передумови підвищення врожайності сільськогосподарських культур [3, с. 63]. Інноваційна концепція є прогресивною у рослинництві, тому що її суть полягає у зниженні енерго- та ресурсомісткості технологічних операцій, біологізації землеробства, оптимізації термінів виконання передбаченого комплексу операцій та ін.

Основними складовими інноваційного розвитку зерновиробництва в Одеському регіоні має стати:

- технічне переоснащення технологій у рослинництві;
- нові технології живлення культур;
- використання сортів-інновацій.

Засвоєння інноваційних технологій це, передусім, зменшення витрат, які пов'язані з традиційними технологіями сучасного зерновиробництва. За розрахунками вчених, використання технологій інноваційного типу – це покращення економічного стану кожного сільськогосподарського підприємства за рахунок зниження прямих виробничих витрат на 30-40%, витрат на паливно – мастильні матеріали в 1,2-1,7 рази, що є запорукою зниження собівартості 1 ц зерна [4, с. 52]. Функціонування галузі рослинництва і, зокрема, зернової за умов впровадження інновацій дозволяє вийти на новий рівень якості, продуктивності та рентабельності.

Висновки. Однією з найголовніших галузей сільського господарства як України в цілому так і Одеської області є зернова. У процесі дослідження з'ясовано, що за останні три роки валовий збір зерна Одещини дещо зменшується. Детальний аналіз показав, що причинами зменшення обсягів є ще низька урожайність у окремих адміністративних районах Одеської області.

Встановлено, що ведення зерновиробництва без впровадження інновацій негативно впливає на один з найважливіших факторів ефективності – урожайності зернових культур. Нарощування обсягів виробництва завдяки зростанню рівня врожайності, підвищення економічної ефективності виробництва основних видів продукції рослинництва на інноваційній основі має стати пріоритетним завданням для кожного сільськогосподарського підприємства.

Виходячи з того, що сучасні зерно - товаровиробники працюють в умовах ринкових відносин, треба поряд з виробництвом дослідити проблеми, пов'язані з формуванням та розвитком ринку зерна, що окреслює напрям наших подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атамась Г.П., Макуха С.М. Ретроспективний економічний аналіз виробництва зерна в Одеській області та визначення чинників його збільшення на перспективу. *Матеріали XII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії»*. URL: <http://conferences.neasmo.org.ua> (дата звернення 09.09.2019 р.).

2. Економіка виробництва зерна (з основами організації і технології виробництва): монографія; за заг. ред. В.І.Бойка. Київ: ННЦ ІАЕ, 2008. 400с.

3. Харківський Д.Ф., Петренко О.П. Управління інноваційним розвитком зернового виробництва. *Економіка харчової промисловості*. 2013. Вип. 4(20) С.61-67.

4. Рудницька А.С. Рівень ефективності інноваційного розвитку зерновиробництва. *Агроінком*. 2012. № 10-12. С. 51-54

5. Офіційний сайт Головного управління статистики в Одеській області. URL: www.od.ukrstat.gov.ua (дата звернення 09.09.2019 р.).

АНАЛИТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ РАЗВИТИЯ ЗЕРНОПРОИЗВОДСТВА В ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ УКРАИНЫ

Атамась Г.

В статье исследованы тенденции развития зернопроизводства в Одесской области за последние четырнадцать лет. Определены главные проблемы формирования качественного интенсивного фактора производства объемов зерновых и зернобобовых культур – урожайности, величина которой по настоящее время является ниже среднестатистической по стране. По результатам исследования установлено, что основным фактором, который позитивно будет влиять на рост урожайности зерна в перспективе – это инновации в растениеводстве. Слагаемыми инновационного развития зернопроизводства в регионе должны стать: техническое переоснащение технологий в растениеводстве, использование новых технологий при подкормке сельскохозяйственных культур, внедрение инновационных сортов.

Ключевые слова: зерно, зернопроизводство, урожайность, валовый сбор, площадь посева, интенсификация, инновация

AN ANALYTICAL STUDY OF THE DEVELOPMENT OF GRAIN PRODUCTION IN THE ODESSA REGION OF UKRAINE

Atamas H.

The article investigates the problems of development of grain production in the Odessa region, because the issue of ensuring and improving the efficiency of grain farming is one of the key in the national agrarian economy.

The grain economy of each region of the country plays a key role in its economy. According to the Main Directorate of Statistics in Odessa Oblast (2018), as a part of gross crop production (at constant 2010 prices) grain production occupies more than 37% of its total volume, using 64.2% of agricultural land from the total area of crops.

The results of the study showed that the Odessa region is the largest agricultural area, includes 26 administrative districts, which are located from south to north in two natural landscape areas: the Steppe and the Forest-Steppe. Consequently, in different natural and climatic zones of the Odessa region, there is a significant difference in the productivity of grain. In 2018, the leaders in the production of crops were agricultural producers in areas such as Kodyma, Savransky, Saratov, Tatarbunarskiy, Oknyansky, where grain yields were observed within the national average. In such areas as Podilsky, Tarutyn, Baltic, Artsyz, Belgorod-Dnestrovsky, Ovidiopol, Velikomykhailivsky, the average grain yield was higher than the average in the Odessa region. In other areas, the average grain yield was substantially inferior to similar indicators in the oblast. In Ivanivsky, Bilyaevsky, Razdelnyansky, Zakharovsky districts, the yield level was lower than 30 cc per 1 ha, due to the lack of working capital for the purchase of material resources: mineral fertilizers, plant protection products, conditioned seeds, etc. These farms, as a rule, used the grain for sowing. This is precisely what has determined the poor level of yield and economic efficiency of grain production in these areas.

As a result, we can say that the main factor that will positively influence the growth of grain yield in the future is innovation in plant production. The components of innovative development of grain production in the region should be: technical re-equipment of technologies in crop production; use of new crop nutrition technologies; use of varieties-innovations.

Key words: grain, grain production, productivity, gross yield, sown area, intensification, innovation.